

Ольга Недавня

Функція патріотичного виховання сучасної Української Греко-Католицької Церкви

Ol'ga Nedavnya

The Patriotic Education Function of the Contemporary Ukrainian Greek Catholic Church

In the paper, the analysis of the patriotic education function of the contemporary Ukrainian Greek Catholic Church is provided. The way, in which the Church realizes this function towards different groups of its possible influence (Greek Catholics and other Ukrainian citizens), is revealed, as well as the ways, in which circumstances of UGCC's development in independent Ukraine have stipulated the transformation of corresponding activity.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, patriotic education function, independent Ukraine

Проаналізовано функції патріотичного виховання Української Греко-Католицької Церкви, виявляється, яким саме чином Церква реалізує цю функцію стосовно до різних контингентів свого можливого впливу: віруючих греко-католиків та інших громадян України, як обумовлювали трансформацію відповідної діяльності УГКЦ в незалежній Україні.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, функція патріотичного виховання, незалежна Україна

Сучасна функціональність конфесій як у світі, так і в Україні зокрема, трансформується в напрямку урізноманітнення: поруч з суто традиційними як для релігій та релігійних організацій – з'являються чи відроджуються такі функції (або ж такий набір та сполучення функцій), які покликані часом у тому чи іншому суспільстві. Одна з таких, особливо гостро запотребувана зараз в нашій державі – це функція патріотичного виховання. Чи є вона питомою функцією для Церкви взагалі – можна дискутувати, залучаючи ті чи інші цитати зі Святого Письма. Однак саме життя покликало її в нашій Батьківщині у доволі суворий та недвозначний спосіб. УГКЦ (як і, по-своєму, УПЦ КП й УАПЦ) вже в силу її походження випало виконувати таку функцію, що вона й робила, з більшим чи меншим успіхом, протягом всієї історії свого існування, а особливо – у ХХ ст. та в незалежній Україні.

Різні аспекти проблематики ролі Церков у патріотичному вихованні громадян, зрозуміло, вже давно перебувають в полі уваги науковців (А. Колодного, Л. Филипович, С. Здіюрука та ін.). Зокрема, діяльність УГКЦ у цьому контексті вивчали Б. Боцюрків¹, В. Бодак², В. Єленський³, О. Туешин⁴ і ще багато західноукраїнських та діаспорних дослідників. Аналізували й ми

відповідний зріз буття українського греко-католицизму. Однак дане питання потребує окремого розгляду саме з погляду функціональних можливостей УГКЦ, які розгортаються на наших очах.

Тож в нашій розвідці ми спробуємо визначити, яким саме чином ця Церква здійснює функцію патріотичного виховання стосовно до різних контингентів відповідного впливу: своїх віруючих та інших громадян нашої держави, які впливали на трансформацію відповідної діяльності та розвитку УГКЦ в незалежній Україні.

Насамперед, маємо виявити особливості розбудови УГКЦ після її відродження, що суттєво обумовлювали її функціональні можливості та їхній розвиток. На відміну від ситуації, коли УГКЦ перебувала в українських теренах, що не мали своєї, національної влади, або взагалі знаходилась у підпіллі, умови її діяльності в незалежній Україні стали далеко кращі. Але це не значить, що на усіх її ділянках стало діяти простіше. Здавалося б, варто просто підтримувати власні патріотичні традиції та передавати їх наступним поколінням.

Однак реальність постала значно складнішою. УГКЦ вже не була по суті чи не єдиною інституцією, яка репрезентувала українство, єдиною вихователькою української духовності, української ідентичності та любові до рідної землі. Її віруючі та підростаюча зміна знайшлися в умовах більш чи менш вільного вибору світогляду, конфесії, занять, місця проживання. Частина з них, коли виявилось, що зводить економічний фундамент під незалежність Батьківщини ой як непросто, виїхали на тривалий термін на заробітки: сучасна трудова міграція, зокрема, із традиційно греко-католицької західної України, як мінімум не менша за попередню (часів СРСР) політичну. Для заробітчанин та їхніх родин, у тому числі тих родичів (в першу чергу – дітей та старих), котрі залишилися в Україні, питання патріотизму набувало своєї проблематичності, й Церкві доводилось це враховувати (і для вірних за кордоном, і на Батьківщині).

Крім того, у відродженій УГКЦ служили як ті священники, брати і сестри, котрі працювали у катакомбах (або й у таборах та поселеннях), так і ті, що приїхали з-за кордону, а також і ті, що повернулись із православ'я. Зрозуміло, контингенту з таким різним професійним та життєвим досвідом нелегко доводилось знаходити потрібні підходи у духовному провіді також строкатих за життєвими долями віруючих. Патріотизм (як і духовно-культурна ідентичність), що живиться із супротиву явному поневолювачу, формується легше, ніж тоді, коли останній продовжує діяти підступніше, через вплив ЗМІ, п'ятої колони, експлуатацію вирощених за радянщини стереотипів тощо.

Тобто, коли буттю української держави та рідної Церкви начебто вже нічого не загрозувало, а навкруги з'явилось стільки небачених спокус, такий широкий вибір можливостей: віри і конфесії, місця проживання й навчання, занять та захоплень, УГКЦ мала пристосовуватися до цієї, по-своєму не простішої реальності. Це й робилося і природно, що нагальні зусилля були спрямовані на відбудову мережі, храмів, освіти, правового статусу, зрештою, й матеріально-економічних умов існування. Можливо, в перші роки діяльності в незалежній Україні та тлі цих клопотів патріотичне виховання Церкви не виглядало аж таким злободенним. Аж раптом виявилось, що середні та підростаючі покоління західняків греко-католиків незрідка слухають російську попсу, завзято переглядають російські серіали, а згодом – і «зависають» в російських соціальних мережах Інтернет.

Майдан 2004 р., що складався із суттєвої частки вірних УГКЦ, ймовірно, притлумив неспокій з приводу «розмивання» їхнього патріотизму. Однак, роки йшли, а такі по суті антипатріотичні (чи принаймні апатріотичні) речі, як корупція, вирубка лісів та пошук індивідуальної кращої долі у краях, де тамтешні мешканці патріотично розбудували добробут у власних державах, продовжували турбувати керівництво УГКЦ та ставали предметом спеціальних Звернень. Ставало дедалі очевиднішим, що патріотизм поза екстремальними умовами (коли відповідна мобілізація греко-католиків є досить високою та оперативною) не відтворюється автоматично і не охоплює повні всі аспекти життя віруючих.

Під час останнього Майдану 2014-2015 років і з початком неприхованої російської агресії знову відбувся потужний патріотичний сплеск українців, і серед них, звичайно – греко-католиків. Проте, оскільки все ж військові дії ведуться на порівняно невеликій території далеко поза традиційними греко-католицькими теренами, для греко-католиків не бійців і не капеланів, ця екстремальна ситуація є відносно дистанційною, тобто поєднує в собі психологічні особливості як безпосереднього включення (у першу чергу для тих, чий рідні та близькі воюють або проживають на територіях здійснення АТО), так і більш опосередкованого (для всіх інших) – а отже, розтягнута вже тривалий час, набула «розхолоджуючі» моменти рутинності, коли знов «обставини змушують» брати-давати хабарі й т.д. Тому, мабуть, нинішня діяльність УГКЦ, спрямована, зокрема, на патріотичне виховання своїх вірних, має передбачати як «повсякденно-мирні» прийоми та методи, так й «екстремально-військові», що, певною мірою, й відбувається.

Розглянемо докладно, яким чином.

Суто богослужбова діяльність. Сюди ми відносимо всі дії УГКЦ, котрі стосуються богослужінь, тих чи інших таїнств, молебнів тощо. Зрозуміло,

абсолютна більшість присутніх на таких заходах – це греко-католики, хоч можуть бути й іноконфесійні їхні родичі чи друзі, туристи. Однак, по-перше, подібні заходи можуть проходити і поза храмом чи храмовим подвір'ям (молебні, хресні ходи, освячення, здійснення різних таїнств вдома чи в лікарнях, інших поза культових місцях), а, по-друге, в сучасних умовах через телебачення та Інтернет за всім цим можуть спостерігати скільки завгодно глядачів, у тому числі онлайн. Зокрема, проповіді звертають увагу на ті актуальні моменти в повсякденному житті громади, котрі стосуються належного духовного ставлення до багатьох проблем як особистого, так і спільного життя, і саме у їхньому взаємозв'язку, усіяло наголошується на необхідності практичного втілення патріотизму. Щоб полегшити таку роботу для своїх священнослужителів, в кінці 2014 р. виданий новий poradnik Комісії УГКЦ «Справедливість і мир» під назвою «Виховання мирян до суспільно-політичного життя»⁵. Молебні на Майдані представників УГКЦ, у тому числі й спільно з «колегами» з інших Церков, збирали всіх майданівців, і нам неодноразово доводилось чути, як навіть невіруючі, вже не кажучи про християн інших конфесій, віддавали належне дійовому патріотичному впливу УГКЦ.

Соціальна діяльність. Її проводить УГКЦ в усіх місцях своєї присутності в Україні, допомагаючи за своїми можливостями всім потребуючим, незалежно від конфесійної приналежності, що, у свою чергу, можуть бачити й оцінювати не лише її вірні. Здавалося б, відношення до патріотизму у подібній діяльності є радше опосередкованим. Однак, згідно з особливо актуальними потребами часу, здійснюючи благодійницьку діяльність, чинники УГКЦ підкреслюють, що надавати допомогу нужденним, а це зараз – тисячі біженців із зони військових дій, важливо і з точки зору того, що це сприяє об'єднанню українців-вихідців з різних регіонів у їх зусиллях розбудувати єдину країну⁶. Саме цей приклад промовисто демонструє, як Церква органічно сплітає у своїй діяльності всі свої основні пріоритети, до яких, безсумнівно, входить патріотичне виховання.

Виступи церковних авторитетів (керівників, знаних священнослужителів, активістів-мирян) – як через ЗМІ, так і на різноманітних публічних заходах. Протягом всьому періоду діяльності в незалежній Україні, починаючи від свого відродження, з вуст провідних діячів УГКЦ були виголошені сотні промов, звернень тощо⁷, лівова частка яких присвячені різним аспектам втілення патріотизму: у вихованні дітей, навчанні, самоосвіті, праці, громадському житті і т.д. Останній рік дав чи не найяскравіші такі зразки: сміливий патріотизм спільноти УКУ, що перша оголосила громадську непокору старій владі, промови священнослужителів УГКЦ на всіх Майданах України, вражаючий

виступ Голови Церкви Блаженнішого Святослава про те, «що пастир має пахнути своїми овечками» (продимленими палаючими барикадами) тощо. Зрозуміло, аудиторія таким чином складається як всеукраїнська.

Повсякденна духовно-просвітницька діяльність – як через ЗМІ, церковні та світські, так і принагідна. Патріотичні акценти у такій діяльності – сфера постійної уваги та зусиль Церкви. Тут УГКЦ демонструє неабияку активність. Віднедавна Церква має вже і своє телебачення. Збільшується число її електронних ресурсів та вихід на всеукраїнську аудиторію через світські ЗМІ. Водночас, можливо, дещо зарано Церква відмовилась від свого центрального друкованого органу, яким довший час була газета «Мета», де патріотична тематика була виразно присутня. Те саме стосується і закритої нині газети «Арка», котра мала заявлену суспільну спрямованість та знаходилась у загальноукраїнській передплаті. Можливо, за браком коштів було вирішено спрямовувати їх на інші ділянки, однак, на наш погляд, не було враховано те, що з розповсюдженням УГКЦ поза традиційним західноукраїнським регіоном в неї прибуло старших вірних в інших частинах України, котрі мало чи зовсім не користуються Інтернетом. Натомість багато патріотично-виховних матеріалів регулярно вміщується у дитячо-підлітковому журналі УГКЦ «Сто талантів», який доступний через загальноукраїнську передплату. Відзначимо, що Церква не пропускає і принагідні можливості патріотично спрямованої духовно-просвітницької діяльності на різних світських зібраннях, що особливо актуально на східно-українських теренах її присутності⁸ і що, знову ж таки, можуть спостерігати й поцінувати не лише її вірні.

Співпраця з дитячо-молодіжними патріотичними спілками та молодіжними патріотичними політичними організаціями. Практично з самого початку відродження таких організацій в незалежній Україні УГКЦ, маючи відповідний досвід у ХХ ст., підключилася до цієї надважливої ділянки патріотичного виховання молодих українців. Так, вона співпрацює з найбільшою українською патріотичною дитячо-молодіжною організацією Пласт, опікуючись духовною ділянкою виховання її учасників, а незрідка – і надаючи приміщення й інші ресурси для її розвитку. Спільно з Пластом Церква проводить різні акції, її священники доїжджають у пластові табори⁹. Аналогічна співпраця є і між УГКЦ та низкою молодіжних патріотичних організацій. Наприклад, Всеукраїнське Об'єднання Тризуб має головним капеланом греко-католицького священника¹⁰. Наголосимо: в такій співпраці важливо те, що її бачать діти й молодь різної конфесійної приналежності та світоглядних уподобань.

«Майданне капеланство». Цьому різновиду капеланства, своєрідного пастирського служіння представників УГКЦ в нестандартній ситуації ми

присвятили окреме дослідження, докладно виявивши його зміст та порівнявши його з «типовішим» військовим капеланством. Тут підкреслимо, що священники, брати і сестри з УГКЦ відреагували на події дуже швидко і протягом всього останнього Майдану були в перших рядах його захисників, оберігаючи їх, втішаючи й наставляючи, та навіть намагаючись відповідно, пастирським словом, вплинути й на силовиків. Патріотизм вони утверджували власним прикладом, послідовно і безстрашно, часом й утримуючи при тому обурених майданівців від емоційних вчинків, котрі не були б конструктивними як для справжніх патріотів. В тодішніх екстремальних умовах Церкві дуже придався досвід її діяльності в катакомбах, водночас її представники, як священнослужителі, так і миряни, використовували і весь сучасний арсенал мобілізації на дійові патріотичні вчинки, зокрема – ресурси соціальних мереж Інтернету. «Майданне капеланство» УГКЦ за заслугами оцінили всі, хто брав участь та спостерігав за Майданом.

Військове капеланство в АТО. Відповідний досвід УГКЦ набула ще у ХХ ст., а останній рік продемонструвала високу її здатність до такої непростієї праці в сучасних умовах. Адже відбувається не лише зовнішня агресія, а й спротив місцевих сепаратистів, серед яких, можливо, є родичі чи знайомі. Ще рік тому вони жили поруч з греко-католиками, мешканцями Донбасу, ходили в гості, разом працювали, вчили дітей в одних закладах. Зрозуміло, поняття патріотизму, якщо воно взагалі присутнє, може бути різним, але, так чи інакше, говорити душпастирєві про різні практичні аспекти патріотизму легше з тими, хто живе у середовищі однодумців та у спокійних обставинах, ніж перед вояками під час військових дій, переляканих серед ворожого середовища та бідуючих вірних, біженців. УГКЦ проводила і проводить навчання для своїх капеланів, щоб озброїти їх всіма необхідними для їхньої місії знаннями. Зрозуміло, вони працюють у першу чергу зі своїми віруючими, але не відмовляють у допомозі й усім бажаючим.

Таким чином, можна підсумувати, що у здійсненні функції патріотичного виховання українців УГКЦ, спираючись на свій історичний досвід та весь доступний їй арсенал засобів, досягає вагомих успіхів. Разом з тим, вона стикається у цьому і з певними проблемами: зовнішніми, пов'язаними як з особливостями світу, що глобалізується, так і з підступною агресією всі останні роки російської та російськоментальної масової культури, та внутрішніми, пов'язаними з умовами діяльності в новій для пострадянських теренів постмодерній ситуації з її вільним світоглядним вибором, конкуренцією інших конфесій та навіть релігій тощо.

В цілому ж, УГКЦ постає Церквою послідовно українською, патріотичною, сприяє усвідомленню українцями їхніх націдержавних інтересів та

європейського культурно-цивілізаційного вибору, що є адекватною й актуальною відповіддю на духовні, культурні й політичні виклики, які стоять перед українськими громадянами.

Подальше вивчення цієї проблематики може бути плідно продовжене у напрямках порівняння розглянутої функціональності греко-католицької та інших діючих в Україні конфесій, студіюванні впливу на форми й методи реалізації функції патріотичного виховання УГКЦ доручення до неї неофітів з нетрадиційних для цієї Церкви регіонів, особливостей здійснення даної функції поза Галичиною, в зоні проведення АТО тощо.

- ¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946-1989) // Ковчег: збірник статей з церковної історії / Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І. Франка, Інститут Історії Церкви; ред. Я. Грицак та ін. – Львів, 1993. – № I. – С. 1–23.
- ² Бодак В. Католицька Церква про етнорелігійні виміри культури // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія. Відп. ред. Л. Филипович. – К., 2009. – Українське релігієзнавство. – 2009. – № 50. – С. 247–254.
- ³ Єленський В. Є. Релігія та процес націєтворення // Релігія і нація в суспільному житті України й світу (Проект «Наукова книга») / Ред. кол.: А. М. Колодний, Л. О. Филипович (відповід. редактор), П. Л. Яроцький. – К., 2006. – С. 187–206.
- ⁴ Туешин О. Молодіжна організація «Пласт» в контексті проблем застосування християнських аспектів в процесі діяльності молодіжних товариств // Українське релігієзнавство. – 2008. – № 47. – С. 147–154.
- ⁵ В УГКЦ подбають про залучення мирян до суспільно-політичного життя // Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/58670.
- ⁶ Допоможіть переселенцям, і вони будуть апостолами єдності України – Блаженніший Любомир. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.ugcc.ua/news/dopomozh%D1%96t_pereselentsyam_%D1%96_voni_budut_apostolami_iednost%D1%96_ukraini_blazhenn%D1%96shiy_lyubomir_72606.html.
- ⁷ Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008). – Львів: Вид-во УКУ, 2008. – 709 с.
- ⁸ Служіння Сестер Редemptористок у Чернігові // Радіо Ватикан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.radiovaticana.va/news/2014/07/18/c%D0%BB%D1%83%D>.
- ⁹ Недавня О.В., Недавня Б.С. Робота з дітьми та молоддю в сучасних УГКЦ та РКЦ // Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації: зб. наук. матеріалів / Держ. ком. України у справах національностей та релігій, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; Редкол.: В. Андрущенко та ін. – К.: Світ знань, 2007. – С. 136-141.
- ¹⁰ Християнство і націоналізм // ВО Тризуб ім. С.Бандери. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banderivets.org.ua/hrystyanstvo-i-natsionalizm.html-0>.